

**የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ
የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት
ሰበር ሰሚ ችሎት**

የሰ/መ/ቁ. 223293
ቀን :- ጥር 26 ቀን 2015 ዓ/ም

ዳኞች:- እትመት አሰፋ

ደጀኔ አያንሳ

ብርቅነሽ እሱባለው

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግስቱ

አመልካች :- ወ/ሮ ዳንሴ ደንደና - ቀረቡ

ተጠሪ :- አቶ ተካልኝ ካባ - ቀረቡ

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ ተሠጠ።

ፍርድ

የሰበር አቤቱታው የቀረበው የኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት የሠጠው ውሳኔ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሞበታል በሚል ነው። የክርክሩን አመጣጥ ከስር ፍርድ ቤት የመዝገብ ግልባጭ እንደተረዳነው አመልካች በስር ፍርድ ቤት ከሳሽ፣ ተጠሪ ተከላሽ ሆነው ተከራክረዋል። ለዚህ ሰበር ክርክር መነሻ የሆነው የአሁን አመልካች በ28/01/2013 ዓ/ም ጽፈው ያቀረቡት ክስ ከኃይለስላሴ ዘመን አንስቶ ይገፍው 6 ልጆች ያሳደኩበትንና የምትዳደርበትን ለአሁን ተጠሪ ለልጄ በእኩል ምርት /ሂርታ/ ሰጥቸው በጋራ ስንጠቀምበት ቆይተን በ2010 ዓ/ም በመታመሜ በ2011 ዓ.ም የተመረተውን ምርት እንዲሰጠኝ ስጠይቀው ፈቃደኛ ስላልሆነ ይዞታዬን እንዲለቅልኝ፣ እንዲሁም በይዞታው ላይ የሰራውን መኖሪያ ቤት አንስቶ እንዲለቅ ይወሰን በማለት ዳኝነት ጠይቀዋል። ተጠሪ ባቀረቡት መልስ ክሱ በይርጋ የታገደ ነው፤ የእኩል ውል አልገባሁም፤ ይዞታውን ከአባቴ ጋር መቀበላቸው እውነት ቢሆንም አባቴ በ1989 ዓ.ም ሲሞት ትዳር እንድመሰርት በማድረግ ግማሹ ድርሻዬ ነው ግማሹ የአባትህ ድርሻ ነው በማለት ሰጥታኝ ከቤት አስወጣችኝ፤ ከ1989 ጀምሮ ግብር እየገበርኩበት የምጠቀምበት ነው፤ በ1996 ዓ.ም ይዞታውን በማስሸንሸን በ1999 ዓ.ም የባለይዞታነት የምስክር ወረቀት አውጥቼበት ከ24 ዓመት በላይ

ያለአንዳች ተቃውሞ እየተጠቀምኩበት እገኛለሁ፡፡ ከሳሽ እንዳለችው ከ2002 ዓ.ም ጀምሮ የያዝኩት አይደለም፤ 13 ክፍል ቤት ሰራ ያለችው ቤቱ መቸ አንደተሰራ ስለማይገልጽ የክስ መስፈርትን አያሟላም፤ በፍ/ብ/ሀግ ቁጥር 1179 መሰረት ክሷ ውድቅ ሊደረግ ይገባል ብለዋል፡፡

የበቾ ወረዳ ፍርድ ቤት የግራቀኙን ማስረጃ ሰምቶ ተጠሪ ከ25 ዓመት በላይ ይዞ፤ ቤት ሰርቶ የሚጠቀምበት መሆኑ ተረጋግጧል፤ አመልካች መብታቸው በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 33(2) ያልተረጋገጠ በመሆኑና በገጠር መሬት አስተዳደር ደንብ ቁጥር 151/2005 አንቀጽ 32 መሠረት በ12 ዓመት ይርጋ የታገደ ነው በማለት ወስኗል፡፡ የሥር ከፍተኛ ፍርድ ቤቱ በበኩሉ ማስረጃው መዝና ከወረዳው የገጠር መሬት አስተዳደር የቀረበው ማስረጃ ግራቀኙ መሬቱን እስከ 2003 ዓ/ም በጋራ ሲጠቀሙበት የነበረ መሆኑን ይገልጻል፤ በምስክሮች ደግሞ አመልካች በእኩል እንዲጠቀሙበት ለተጠሪ የሰጡ ስለመሆኑ በተሻለ ማስረጃ ተረጋግጧል፡፡ ስለሆነም ክሱ በይርጋ የታገደ አይደለም፤ ተጠሪ የእርሻ ይዞታውን ሊለቁ ይገባል፤ ቤት የተሰራበት ይዞታ በተመለከተ ክሱ ተሻሽሎ ክርክሩ እንደገና እንዲመራ በማለት ወስኗል፡፡ ተጠሪ ያቀረቡትን ይግባኝ የተመለከተው የኦሮሚያ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ግራቀኙን አከራክሮ አመልካች በ2002 ዓ/ም በእኩል የጋራ ለመጠቀም ለተጠሪ ሰጥቼዋለሁ ያሉ ቢሆንም በ1996 ዓ/ም ተጠሪ መሬቱን ማስመዝገባቸው መሬቱን ቀድመው በእጃቸው መያዛቸውን ያሳያል፤ በሕግ አግባብ የተደረገና የተመዘገበ የኪራይ ውል አልቀረበም፡፡ በደንብ ቁጥር 151/2005 አንቀጽ 32 እና በሰበር መዝገብ ቁጥር 140538 መሠረት ክሱ በ12 ዓመት ይርጋ የታገደ ነው በማለት የሥር ከፍተኛ ፍርድ ቤትን ውሳኔ ሽሯል፡፡ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት የአመልካችን አቤቱታ ባለመቀበል ሠርዟል፡፡

ይሕ የሰበር አቤቱታ የቀረበው በዚህ ውሳኔ ነው፡፡ የአመልካች የሰበር አቤቱታ ይዘትም መሬቱ የእኔ የነበረ መሆኑ አከራካሪ አልነበረም፤ እስከ 2003 ዓ/ም ድረስ በጋራ መጠቀማችን በወረዳው የገጠር መሬት አስተዳደር ተረጋግጧል፤ በ2002 ዓ/ም ደግሞ በእኩል የመጠቀም ውል መሬቱን መስጠቴና ሰብል ሲያካፍል የነበረ መሆኑ ተረጋግጧል፤ ተጠሪ ሕጋዊ የሥጦታ ውል አላቀረበም፤ ውሳኔው ሊሻር ይገባል የሚል ነው፡፡ የሰበር አጣሪ ችሎት ጉዳዩን መርምሮ አመልካች አከራካሪውን ይዞታ ከተጠሪው ጋር እስከ 2003 ዓ/ም ድረስ በጋራ ሲጠቀሙበት የነበረ መሆኑ በአስተዳደሩ ቀርቦ ባለበት ሁኔታ በይርጋ ቀሪ ነው የመባሉን አግባብነት ለማጣራት ሲባል መዝገቡ ለሰበር ችሎት ይቅረብ ተብሎ ተጠሪ መልስ እንዲሰጡ ትዕዛዝ ተሰጥቷል፡፡ ተጠሪ ያቀረቡት መልስ 24 ዓመት የተጠቀምኩበት መሬት ነው፤ በውል/በኪራይ መሬቱን አመልካች አልሰጡኝም፤ በ1996 ዓ/ም የይዞታ ማረጋገጫ አውጥቼበታለሁ፤ ውሳኔው ሊጸና ይገባል ብለዋል፡፡ አመልካች የመልስ መልስ በማቅረብ የሰበር አቤቱታቸውን አጠናክረው ተከራክረዋል፡፡

የክርክሩ ሂደት በአጭሩ ከላይ የተገለጸው ሲሆን እኛም የሥር ፍርድ ቤቶች የክርክር አመራር የሥነ-ሥርዓት ሕጉን የተከተለ መሆን አለመሆኑን እንደሚከተለው መርምረናል፡፡

እንደመረመርነው አመልካች በ28/01/2013 ዓ/ም ጽፈው ያቀረቡት ክስ ከኃይለስላሴ ዘመን አንስቶ ይገፍው 6 ልጆች ያሳደኩበትንና የምትዳደርበትን ለአሁን ተጠሪ ለልጄ በእኩል ምርት /ሂርታ/ ሰጥቸው በጋራ ስንጠቀምበት ቆይተን በ2010 ዓ/ም በመታመሜ በ2011 ዓ/ም የተመረተውን ምርት እንዲሰጠኝ ስጠይቀው ፈቃደኛ ስላልሆነ ይዞታዬን እንዲለቅልኝ፤ እንዲሁም በይዞታው ላይ የሰራውን መኖሪያ ቤት አንስቶ እንዲለቅ የሚል ሲሆን ተጠሪ በበኩላቸው የውል ግንኙነት የሌላቸው መሆኑን በመግለጽ ክሱ በይርጋ የታገደ ነው በማለት ተከራክረዋል። የአመልካች የክስ መሠረት ተጠሪ መሬቱን በእኩል የመጠቀም /ሂርታ/ ውል ግንኙነት ከያዙ በኋላ ምርት በመከልከላቸውና መሬቱን ለማስረከብ ፈቃደኛ ስላልሆኑ መሬቱን እንዲለቁ የሚል ነው። ውል በተዋዋዮች መካከል መብትና ግዴታ የሚያስተላልፍና በፍ/ሕ/ቁ. 1731(1) እንደተመለከተው እንደሕግ የሚቆጠር ነው። በመሬት እኩል የመጠቀም ውል፤ ውል ሰጭ መሬቱን የማስረከብ ግዴታ ያለበት ሲሆን ውል ተቀባይ ደግሞ በውሉ መሠረት ሰብሉን የማካፈልና የውል ዘመኑ ሲጠናቀቅ መሬቱን መልሶ የማስረከብ ግዴታ አለበት። አመልካች ያቀረቡት ክስም ተጠሪ በእኩል የመጠቀም ውሉ መሠረት ባለባቸው ግዴታ ሰብል እያካፈሉ ስላልሆነ/ውሉ መሠረት እየፈጸሙ ባለመሆኑ መሬቱን የመመለስ የውል ግዴታቸውን እንዲወጡ የቀረበና ውልን መሠረት ያደረገ ክስ መሆኑን ያሳያል።

ለቀረበው ክስ ተጠሪ የይርጋ መቃወሚያ አቅርቦዋል። የይርጋ ክርክሩ የቀረበው አመልካች ክሱን ለማቅረብ የክስ የማቅረቢያ ጊዜው አልፏል በሚል ነው። ይርጋ መብትን (extinctive prescription) እና መብትን ለማስከበር የሚቀርብ ክስን በጊዜ ገደብ ቀሪ የሚያደርግ (limitation of action) ነው። እንደክሱ መሠረት ዓይነት ተፈጻሚ የሚሆነው የይርጋ ደንብና ሕግ የተለያየ ነው። የቀረበው ክስ በይርጋ ቀሪ ሊሆን የሚገባ መሆን አለመሆኑን በመወሰን ረገድ ፍርድ ቤቶች መሰረት እንዲያደርጉ የሚጠበቅባቸው በከላሽ ክስ ላይ የተመለከተውን የክስ ምክንያት እንጂ ተከላሽ ለይርጋው መሰረት ይሆናል በማለት በበኩሉ ያቀረበውን ሌላ የክርክር ምክንያት አለመሆኑንም መገንዘብ ያስፈልጋል። በቀረበው ጉዳይም ከገጠር እርሻ መሬት ውል አፈጻጸም ጋር የተያያዘ ነው። ሁሉም የገጠር የእርሻ መሬት ጋር የተያያዘ የክስ ዓይነት ላይ ተመሳሳይ የይርጋ ደንብ ተፈጻሚ ሊሆን አይችልም። ክሱ ይዞታ እንዲለቀቅ የሚቀርብ የይዞታ መብትን ለማስከበር የሚቀርብ ክስ ወይም የገጠር መሬት ውርስ ይገባናል በሚል የቀረበ ክስ ወይም ከገጠር መሬት ጋር የተያያዘ ውልን መሠረት ያደረገ ክስ መሆኑ እየታየ እንደክሱ የዳኝነት መሠረት ክሱ በይርጋ ቀሪ የሚሆንበት ጊዜና ለጉዳዩ ተፈጻሚ የሚሆነው የይርጋ ደንብ ወይም ድንጋጌ የተለያየ ነው። ስለሆነም የክሱን መሠረት መለየት የይርጋ ክርክሩንም ሆነ ቀጣይ ያሉ ሂደቶችን ለመመራት አስፈላጊ መሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል።

የአመልካች የክስ መሠረት የሆነው ውልን መሠረት ያደረገ በመሆኑ ተፈጻሚነት ያለው ከውል አፈጻጸም ጋር የተያያዘ የይርጋ ደንብ ነው። የገጠር መሬት ኪራይ ወል አፈጻጸምን አስመልክቶ ተፈጻሚነት ያለው የይርጋ ድንጋጌ ስለመኖሩ በኦሮሚያ ክልል የገጠር መሬት አስተዳደር እና አጠቃቀም አዋጅ ቁጥር 130/1999 ሆነ ደንብ ቁጥር 151/2005 ላይ አልተመለከተም። የይርጋ ክርክር የሚከተለው ክሱ የተመሠረተበትን ምክንያት ሲሆን አመልካች የእኩል መጠቀም ውልን መሠረት ያደረገ ክስ ያቀረቡ በመሆኑ በዚህ ረገድ ለቀረበ ክስ ላይ

ተፈጻሚ የሚሆነው የይርጋ ደንብ በፍ/ሕ/ቁ. 1845 የተመለከተው የ10 ዓመት ጊዜ ሆኖ እያለ የሥር ፍርድ ቤቶች የገጠር መሬት ደንብን በመጥቀስ መወሰናቸው ለጉዳዩ ተፈጻሚ የሚሆነው የይርጋ ደንብ በአግባቡ ያልለዩ መሆኑንና የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 192353 ላይ ለውል ግንኙነት ተገቢው የይርጋ ደንብ ስለውል የተመለከተው የፍትሕ ብሔር ሕጉ ስለመሆኑ የሰጠውን ትርጉም ያልተከተለ በመሆኑ ሊታረም የሚገባው ነው። በሌላ በኩል የሥር ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በእኩል መጠቀም ውሉ በሕግ አግባብ ያልተመዘገበ ነው በማለት የሰጠውን ምክንያት በተመለከተ ጉዳዩ በሥነ ገፍ ሲመረመር ማን ምን መብት አለው የሚለው ሲታይ የሚመረመር ጭብጥ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ለይርጋ አወሳሰን ግን ጉዳዩ ተገቢነት የለውም፤ ምክንያቱም ክሱ ውልን መሠረት ያደረገ እስከሆነ ድረስ ከሳሽ የሆነው ወገን ክሱን ያቀረበው መብቱን መጠቀም ከሚችልበት ጊዜ ጀምሮ 10 ዓመት ያላለፈው ከሆነ ክሱን ለማቅረብ በህግ ገደብ ያልተደረገበት በመሆኑ ክሱ በይርጋ ቀሪ ሊሆን ስለማይገባ ነው። የውሉ ሕጋዊነትና ተገቢነት የሚመረመረው ይርጋ መቃወሚያው ታልፎ ጉዳዩ በሥረ-ነገሩ ሲታይ በመሆኑ በዚህ ረገድ የተፈጸመው የክርክር አመራር ግድፈት ሊታረም የሚገባው ሆኖ ተገኝቷል። ስለሆነም ተከታዩ ውሳኔ ተሰጥቷል።

ውሳኔ

1. የኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 391638 ጥር 05 ቀን 2014 ዓ/ም፤ የኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 344423 ጥቅምት 18 ቀን 2014 ዓ/ም፤ የደቡብ ምዕራብ ሸዋ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመዝገብ ቁጥር 54789 ግንቦት 13 ቀን 2013 ዓ/ም እና የቦቾ ወረዳ ፍርድ ቤት በመዝገብ ቁጥር 25280 መጋቢት 13 ቀን 2013 ዓ/ም የሠጡት ውሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 348(1) መሰረት ተሸሯል።

2. የቦቾ ወረዳ ፍርድ ቤት የተዘጋውን መዝገብ በማንቀሳቀስ ግራቀኙን ስለይርጋ መቃወሚያ በማከራከርና ተገቢ ሆኖ ካገኘው ማስረጃ በመስማት በፍርዱ በተመለከተው አግባብ ለጉዳዩ አግባብነት ባለው የይርጋ ደንብ መሠረት እንዲወሰንና ጉዳዩ በይርጋ የማይቋቋም ከሆነ በሥረ-ነገሩ አከራክሮ የመሠለውን እንዲወሰን በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 341(1) መሠረት ጉዳዩን መልሠናል።

3. በዚህ ችሎት ለወጣ ወጭና ኪሣራ ግራቀኙ የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል።

ትዕዛዝ

- ❖ የውሳኔው ግልባጭ ለስር ፍርድ ቤቶች ይተላለፍ። የቦቾ ወረዳ ፍርድ ቤት በውሳኔው መሠረት እንዲፈጸም አዘናል። ይጻፍ
- ❖ መዝገቡ ተዘግቷል ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የአምስት ዳኞች ፊርማ አለበት

መ/0

